

ABDURRAHMAN ARSLAN
Modern Dünyada Müslümanlar

ABDURRAHMAN ARSLAN 1947 yılında Van'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini aynı şehirde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Yazıları *Bilgi Hikmet*, *Gelecek Umran*, *İlim ve Sanat*, *Köprü* ve *Birikim* dergilerinde yayımlandı. Serbest çalışmaktadır.

İletişim Yayınları 604 • Politika Dizisi 32
ISBN-13: 978-975-470-780-9
© 2000 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1-9. Baskı 2000-2017, İstanbul
10. Baskı 2021, İstanbul

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ Dürdane Abdal

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ABDURRAHMAN ARSLAN

Modern Dünyada Müslümanlar

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
İLERLEME MİTİ KARŞISINDA GELECEK ARAYIŞI	13
Yeni Bir Anlam İçin Yeni Bir Gelecek.....	15
Aydınlanma'nın Karanlığında İlerleme ya da Dinin Aydınlığında "Kendinde Olan"da değişim.....	48
Geleceğin Kurgulanımı veya Bir Kurgunun Geleceği.....	91
Modern Dünyaya İtiraz ya da Rahmetin Elçisi Olmak.....	108
İKİNCİ BÖLÜM	
SEKÜLARİZM/DÜNYEVİLEŞME İLE YÜZLEŞME	137
Sekülerizm; Akleden Kalbin Parçalanışı.....	139
İnsan ya da Aklın Kimliği.....	170
Seküler Dünyada Müslümanlar.....	183
İktidar Alanı.....	198

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRASİ: NASIL BİR İTİRAZ..... 221

Mayıs 1968: Bir Muhteva Meselesi..... 223

Sivil Toplum ya da “Uygarlık”ın İmkânı..... 247

Demokrasinin İslâmıla Bağdaşma Sorunu..... 269

Düşünerek Var Olmak ya da Demokrasi..... 281

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUS-DEVLET KUŞATMASI ALTINDA..... 287

Peygamber Ümmetinden Ulusun Devletine..... 289

Yerlilik: “Toprak”la “Tarih” Arasında..... 323

Miras..... 340

Kaynakça..... 349

SUNUŞ

Özellikle 1990'lardan itibaren dünya genelinde cereyan eden bir dizi önemli gelişme sonrasında modernist düşüncenin ciddi eleştirilere muhatap olması, aslında Müslümanlar cihetinden de önemli sayılması gereken bir dönüm noktasına işaret etmekteydi. Modernist tahayyülün tanımlayageldiği düşünce ve hayata ilişkin ortak alanda müşahhas hale gelmeye başlayan çatlaklar, birçok “kabûlün” yeniden tartışılmasına kapı açarken; aynı zamanda İslâmcı düşüncenin entellektüel olduğu kadar, siyasî kökleriyle ilgili değişiklikler doğurmaya aday olacak tartışmaları da gündeme getirmiş oldu.

Tartışmalar, modern dünyanın kırılma ve tabii ki bir dönüşüm yaşama sürecinde Müslümanlar'ın muhtemel yerleri veya tercih edilecek yeni “konumlarıyla” ilgili bulunmaktaydı. Bu yeni dönemde iki tercihin söz konusu olduğunu söylemeliyiz: İslâm, ya Müslümanlar'ın ellerinde modernitenin –değerler dünyası ile; ilerleme, eşitlik, bireycilik, demokrasi, liberalizm, sivil toplum, kapitalizm ve tüketim'in– öngördüğü süreçlere katılarak ona yeni bir “ruh” verecek; ya da kendi “teorik” temellerine yaslanarak içine kapanmadan ve daha önemlisi, anti olmak için “anti” olmadan, öncelikle bir hayat biçimi olarak kendini görünür kılmanın ve korumanın imkân ve çıkış yolla-

rını arayacaktır. Buna rağmen eğer İslâm –tabii ki onun anlaşılma ve yaşanma biçimi– sözkonusu sürece katılırsa, İslâm’dan geriye “ne” kalacağı sorusu, bugün ciddi bir cevap beklemektedir. Hele insanoğlunun son beş bin yıllık tarihini şekillendiren son üç dinden ikisi, ama özellikle Hıristiyanlık tecrübesi göz önüne alındığında, sanıyorum ki, soru ve ona verilecek cevabın önemi daha da artmaktadır.

Elinizdeki kitap 1990’ların ilk yarısında sözünü ettiğimiz bu meselelerle ilgili olan, değişik zamanlarda ve değişik dergilerde yayımlanmış yazılardan derlendi. Yazıların ortak paydasını, bugün Müslümanlar’ı buldukları noktaya getiren başlangıç dönemi; yani onların modern dünya, diğer bir ifadeyle modernite ile düşünce/hayat düzleminde kurmuş oldukları ilişki, daha doğrusu “zorunlu diyalog” teşkil etmekte. Batı’ya karşı bir muhalefet olarak başlayan ve önceki biçiminden farklı mahiyet ve oldukça seçici bir özellik taşıyan bu yeni ilişki biçimi/diyalog; kendilerinin tanımlamadığı bir gerçeklik ve bilgi anlayışının mecbur kıldığı değişim süreçlerini yaşamak durumunda kalan Müslümanlar’a, istememiş olsalar bile, aynı zamanda yeni bir “tarihe” katılmanın da kapılarını açmıştır. Bununla beraber sözkonusu katılım ve onunla başlayan deneyimin sadece Müslümanlar’la sınırlı kalmadığını biliyoruz.

Batı dışındaki toplumlar, bu deneyimle başlayan süreçlerin hasil ettiği çatışmalara, insanlarda yarattığı gerilim ve sıkıntılara rağmen, yine de geleceğe dair bütün umutlarından beri modernitenin kalıplarına dökerek anlamlandırmaya ve meşrûlaştırmaya çalışmaktan geri durmadılar. Bu toplumların farklı formlarda görünmüş olsa bile, içinden geçmekte oldukları modernleşme deneyiminin muhtevada aynı amacı taşımış olması şaşırtıcı değildir. Bu deneyim, tarihlerinde bir bilgi biçimi olarak bulamadıklarından dolayı, modernitenin gerçeklik ve bilgi anlayışını, kendi gelenek ve kültür dünyaları içinde kendileri için yeniden üretmenin sabırsız çabası olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan ve öncelikle Müslümanlar cihetinden sözünü ettiğimiz yeni diyalog, birbiriyle çelişen iki farklı tutum/iste-

ği kendinde içeriklendirmiş olması ile dikkat çeker. Diyalog; bir taraftan kendinde yoğun bir muhalefet üzerine kurulmuş, düşünce ve hayatın bütün safhalarında bu özelliğini açığa vurmakta ısrarlı olmuştur. Fakat diğer taraftan da muhalefet yüklü içeriğine rağmen yine de muhalifini kendinden “üstün” kıldığına inandığı, öncelikle fiziksel/maddi araçlarına sahip olmak isteği ile, izahı zor bir hayranlığı kendinde barındırarak gelmiştir. Bu çabanın daha sonraları bizde İslâmcılık şeklinde kavramsallaştırıldığını biliyoruz. İslâmcılığı, öncelikle modern dünyada yaşamak durumundaki Müslümanlar’ın bu dünya karşısında geliştirmeye çalıştıkları entellektüel ve pratik tavırları olarak görmek mümkündür. Ancak bunun yeterli ve açıklayıcı bir tanımlama olduğu söylenemez. Çünkü İslâmcılık, modernitenin getirdiği tehdide bir cevap olduğu kadar, aynı zamanda İslâmî mesajın “özgün” anlamının yeniden “keşfi” için yapılmış bir davet olarak görülmesi gerekmektedir. Ne var ki, İslâmcılık reddettiği dünya görüşünden tam olarak bağımsız kalamamış; bu düşünce bilhassa “laiklik”, “teknoloji” ve “modern-devlet” kavramları tarafından etkilenecek bugünkü şeklini almıştır. Bu, modernitenin kavramsal ve maddi araçlarının İslâmcılık üzerinde ne kadar güçlü etkiler taşıdığını, dolayısı ile bize de bunlar üzerinde yeniden düşünmenin önemini hatırlatmaktadır. Günümüzde modern paradigmanın çözülmekte oluşunun taşıdığı önemle beraber, bu durum bir “bilgi biçimi” olarak İslâmcılığın da uğradığı kısmi çözümsüzlüklerden dolayı, yeni bir tahlilini gerektirmektedir.

Yaklaşık iki yüzyıla varan tarihsel ya da bilinen adıyla modernleşme deneyimi içinde; İslâmcılığın hangi niyetlerle başlayıp neleri amaçladığı; burada Müslümanın kendini konumlandırma biçimi; izlenen süreç içinde nasıl bir muhteva kazandığı ve kendine ait öncüller, bugün her zamankinden daha çok önem taşır duruma gelmiştir. Çünkü dün kendini farklı değerlerle anlamlandırdığından dolayı Müslümanın modern dünyaya “muhafif” olmak şeklinde başlayan çabası, bugün modern dünya içinde kendisi için bir anlam arayışına dönüşmüş durumdadır. Muhalefet ve mücadele mevkiinden uyum çabasına dönü-